

Een stabiele grens: *Caltha palustris* L. in Friesland

door

D. T. E. VAN DER PLOEG (Sneek)

Omstreeks 1930 bestond er bij de Nederlandse floristen een grote belangstelling voor de verspreiding van *Caltha palustris* L. in een ruim gebied rondom de toen-

malige Zuiderzee. In het gehele kustgebied probeerde men de groeiplaatsen van *Caltha* op te sporen. Op talloze excursies werd er „gedotterd” en een aantal publicaties werd aan het voorkomen van de dotterbloem gewijd.

Voor Friesland werd dit *Caltha*-onderzoek verricht door KOOPMANS-FORSTMANN & KOOPMANS (1930). Zij vonden, dat in de westelijke helft van Friesland de dotterbloem geheel ontbrak. De grens bleek volgens hun onderzoek ongeveer te lopen als volgt:

1. tussen Dokkum en Leeuwarden langs de grens van klei en veen;
2. oostelijk van Leeuwarden richting Sneek eveneens langs de grens van klei en veen;
3. zuidelijk van Sneek langs Geeuw en Wijde Wijmerts naar Woudsend;
4. vandaar langs zuidpunt Koeverdor Meer, Follegasloot naar Takozijl;
5. oostelijk verliep de grens dan op een afstand van enkele kilometers van de kust in de richting Schoterzijl en Scherpenzeel.

Als enkele voorposten westelijk van de grens werden vindplaatsen bij Oudega (W.) en Gaastmeer genoemd.

Men stelde het verspreidingsgebied van *Caltha* zo nauwkeurig vast, omdat men het niet uitgesloten achtte, dat de dotterbloem zich na de afsluiting van de Zuiderzee en de daarop volgende verzoeting van het IJsselmeer en de omringende wateren sterk zou uitbreiden. Deze eventuele uitbreiding wilde men dan nauwkeurig kunnen vaststellen.

Bekijken wij thans de situatie in Friesland, veertig jaar na het onderzoek van Koopmans-Forstmann & Koopmans, dan vallen twee zaken duidelijk op. Dit zijn het nagenoeg stabiel blijven van de in 1930 vastgestelde grens en het ontstaan van een nieuw verspreidingsgebied, los van het oorspronkelijke.

Wij hebben vooral aandacht besteed aan *Caltha* in het gebied ten zuiden van Leeuwarden, omdat daar een eventuele verschuiving van de grens het meest te verwachten viel. Bij onderzoek in het veld blijkt dat de „*Caltha*-grens” van 1929 nog nagenoeg onveranderd bestaat. Misschien dat hier en daar een lichte opschuiving in westelijke richting merkbaar is.

Dit is waarschijnlijk niet het geval met de vindplaatsen Mantgumerzijl en Hijaard die wij eerder (V. D. PLOEG, 1957) vermeldden. Nader onderzoek leerde, dat het hier zeer waarschijnlijk gaat om enkele aan een boerderijgracht overgebrachte pollens, die zich wel handhaven, maar niet uitbreiden. Ook van Bozum kregen wij een vindplaats, maar ook hier op het erf van een boerderij.

De voorpost Oudega-Gaastmeer zou nog aanwezig kunnen zijn; tussen beide plaatsen in de polder van Idsega bevindt zich een vrij rijke groeiplaats.

Een nieuwe vindplaats is stellig het Wyckeler Hop, een inham aan de zuidoever van het Slotermeer. Het lijkt zeer onwaarschijnlijk dat men deze plaats in 1929 over het hoofd zou hebben gezien. Misschien is ook nieuw een kleine groeiplaats in een laag weiland tussen Oudemirdum en Rijs, terwijl er ook een aantal planten is gevonden ten oosten van Workum. Enkele planten bij Harich aan een gracht en in het Zwin werden aangeplant.

De door KOOPMANS-FORSTMANN & KOOPMANS (1930) vermelde vindplaats bij Takozijl konden wij niet terugvinden; wel zagen wij *Caltha* aan de noordelijke ingang van de Grote Brekken en in een moerasje bij Eesterga. Verder oostelijk konden wij bijna op de meter de grens van 1929 volgen.

Uit één en ander blijkt wel dat de zuidwestelijke helft van Friesland stellig niet in één zegetocht door de dotterbloem is veroverd. Nog steeds zal men in de oeverlanden van de meren uit de zuidwesthoek (o.a. Heegermeer, Fluessen, Morra) of langs de vele kleinere plassen in de omgeving van Oudega en Gaastmeer geen *Caltha* kunnen vinden. Ook in de veenpolders ten zuiden van het Tjeukemeer ontbreekt de dotterbloem, evenals in het uitgestrekte kleigebied tussen Leeuwarden, Sneek, Bolsward en Harlingen.

Binnendijs is er, wat het voorkomen van *Caltha palustris* betreft, dus nagenoeg niets veranderd sedert 1929 — afgezien dan van het achteruitgaan van de dotterbloem op vroeger zeer rijke vindplaatsen.

Buitendijs evenwel is de situatie heel anders. Uiteraard kwam *Caltha* voor de afsluiting van de Zuiderzee buitendijs niet voor. Na de afsluiting raakte echter een aantal buitendijkse platen — de waarden — vrij spoedig begroeid en hier heeft de dotterbloem nieuwe kansen gegrepen.

Wanneer de dotterbloem zich hier voor het eerst heeft gevestigd is niet bekend. FEEKES (1943) vermeldt *Caltha* nog niet van Kooiwaard en Makkumerwaard, evenmin doen WIEGERSMA, KOOPMANS-FORSTMANN & KOOPMANS (1935, 1936, 1937) en later FEEKES (1944) dit van de Mokkebank.

Onze aandacht viel in de vijftiger jaren op het voorkomen van *Caltha* op de Waarden en sindsdien heeft de soort zich hier zeer rijk ontwikkeld. Ten zuiden van de Afsluitdijk kan men de dotterbloem thans overvloedig vinden op de Makkumer Noord- en Zuidwaard, de Kooiwaard (Piaam), de Workumer Waard, de Stoenkharne (Hindelopen), in de bocht van Molkwerum en op de Mokkebank (Laaksum).

Misschien heeft deze kolonisatie niet plaats gevonden van uit het oorspronkelijke Friese verspreidingsgebied, maar vanuit het IJsselgebied, gezien ook het voorkomen van soorten als *Senecio paludosus*, *Sonchus palustris* en *Aster lanceolatus*.

Op één plaats vonden wij aan de westkust een kleine poging binnendijs: bij Gaast (tegenover de Kooiwaard) stonden in 1970 enkele fraaie pollen te bloeien in een binnendijkse rietpoel, vlak tegen de dijk.

Literatuur

- FEEKES, W., 1943. De Piamer Kooiwaard en Makkumerwaard. Ned. Kruidk. Arch. 53, p. 288—330.
—, 1944. Het Vogeleiland de Mokkebank in 1943. Corr. bl. Zuiderzee-onderzoek 6(2), p. 19—25.
KOOPMANS-FORSTMANN, D. & A. N. KOOPMANS. 1930. *Caltha*-onderzoek in Friesland in 1929. Ned. Kruidk. Arch. 40, p. 195—214.
PLOEG, D. T. E. VAN DER, 1957. *Caltha palustris* L. in de Westelijke helft van Friesland. Corr.blad Rijksherb. 3, p. 30—31.
WIEGERSMA, M., D. KOOPMANS-FORSTMANN & A. N. KOOPMANS, 1933. De flora van een buitendijkse terrein bij Laaxum in Z.W. Friesland. Voorlopig bericht. Corr.bl. Zuiderzee-onderzoek 3(1), p. 24—52.
—, — & —, 1935. De flora van een buitendijkse terrein bij Laaxum in Z.W. Friesland. Verslag over het jaar 1933. Corr. bl. Zuiderzee-onderzoek 4(1), p. 2—30.
—, — & —, 1937. De flora van een buitendijkse terrein bij Laaxum in Z.W. Friesland. Verslag over het jaar 1934. Corr. bl. Zuiderzeeonderzoek 4(8), p. 75—106.

Summary

Round about 1930 it was presumed that the imminent closure of the 'Zuiderzee' with the resultant change from salt to fresh water might well affect the boundaries of *Caltha palustris* in the coastal

area of the province Friesland. It was thought that inside the dikes *Caltha* would invade the regions that had previously been too saline for its growth. As many localities as possible were carefully mapped. Now, forty years after the first investigation was carried out the boundary of the area covered by *Caltha* appears practically unchanged. Very different, on the other hand, is the situation outside the dikes where many new localities have been found on the newly claimed land.